

Langer leven, langer werken?

De rol van levensverwachting in het uittredeproces

Het Nederlandse Kabinet heeft onlangs ingestemd met het verhogen van de pensioenleeftijd in 2020 naar 66 jaar en in 2025 naar 67 jaar. Ook in de rest van Europa wordt volop gediscussieerd over de pensioengrens. Sommige landen, zoals Duitsland en Groot-Brittannië, gingen al eerder tot een verhoging van de pensioenleeftijd over. Het argument dat men vaak aandraagt voor rechtvaardiging van verhoging van de pensioenleeftijd, is dat de mensen steeds ouder worden. Met andere woorden het wordt hoog tijd dat de pensioenleeftijd meer in de pas gaat lopen met de gestegen levensverwachting. Het onderzoek dat hier wordt gerapporteerd gaat na of de werknemers zich zelf in het besluitvormingsproces rondom stoppen met werken laten leiden door ideeën over hun levensverwachting. Als dat het geval is, zou dat goed nieuws zijn voor politici en beleidsmakers.

Hoewel Nederlanders, op de leeftijd van 65 jaar nog een levensverwachting hebben van 17 jaar voor mannen tot 20 jaar voor vrouwen (figuur 1), is de variatie in levensduur groot. Wij gingen na of werknemers aan het einde van hun carrière verwachtingen hebben over hoeveel levenstijd hen nog rest (de zogenaamde subjectieve levensverwachting) en of deze verwachting invloed heeft op de pensioneringsbeslissing.

Het onderzoek

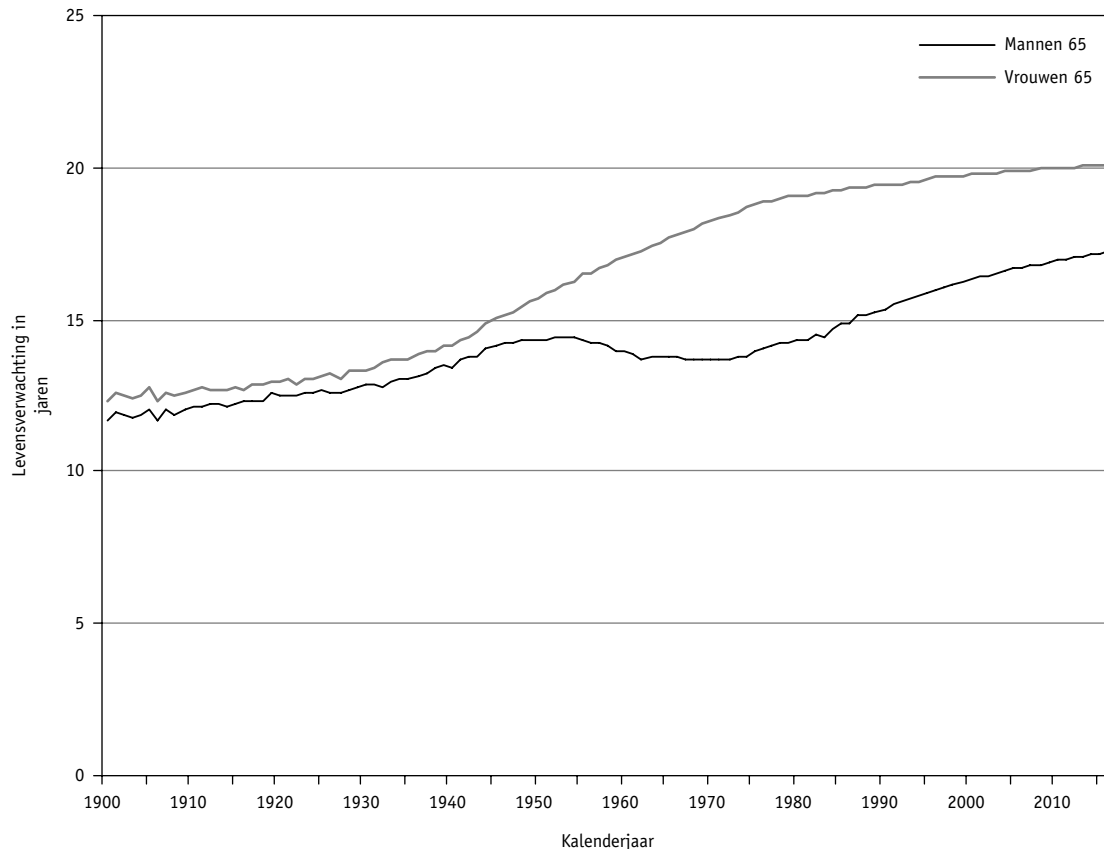
Voor dit onderzoek zijn op twee tijdstippen (in 2001 en 2007) gegevens verzameld bij ruim 1 670 oudere werknemers (50-plussers in 2001) in een drietal grote ondernemingen in Nederland en bij

de Rijksoverheid. De respons was bij het eerste meetmoment 63 procent. Bij het tweede meetmoment nam 75 procent van de in 2001 ondervraagde werknemers deel. Het panelkarakter van de gegevens maakt het mogelijk om de werknemers te volgen tijdens het proces van uittreding uit arbeid (voor meer informatie over de onderzoeksopzet zie: Henkens, Van Dalen & van Solinge, 2009). De hier gepresenteerde analyses hebben betrekking op de 1 621 respondenten die ten tijde van de het eerste onderzoek 50 tot en met 60 jaar waren.

In het onderzoek in 2001 werden de oudere werknemers, toen 50 jaar of ouder, bevraagd naar hun pensioenplannen. Zij kregen drie vragen voorgelegd: (i) Bent u van plan om te stoppen met werken voor uw 65ste jaar? (ii) Wilt u na uw 61ste nog blijven werken? (iii) Op welke leeftijd wilt u stoppen met werken? Op basis van deze drie vragen is een maat ontwikkeld (de uittredingsintentie) die een indicatie geeft van de mate waarin oudere werknemers geneigd zijn langer door te werken. De schaal loopt van 0 tot 10, waarbij hogere waarden duiden op een grotere geneigdheid tot langer doorwerken. In het onderzoek van 2007 werd aan de deelnemers gevraagd of zij in de periode tussen de twee onderzoeken gebruik hebben gemaakt van een regeling voor (vervroegde) pensionering, en zo ja in welk jaar en welke maand. Op basis van deze informatie kon de uittredingsleeftijd worden vastgesteld.

Figuur 1.

Ontwikkelingen in de levensverwachting op 65-jarige leeftijd in Nederland (1900-2010)

Subjectieve levensverwachting

Mensen blijken ideeën te hebben over de hun resterende levensduur, de zogenaamde subjectieve levensverwachting. Deze ideeën zijn niet zomaar een slag in de lucht. Mensen baseren zich bij de inschatting van de resterende levensverwachting op hoe oud de ouders (en vooral die van het gelijke geslacht) zijn, of zijn geworden (van Solinge & Henkens, 2009). Subjectieve levensverwachting blijkt ook voorspellende waarde te hebben in relatie tot sterfte (Van Doorn & Kasl, 1998; Siegel, Bradley & Kasl, 2003). Deze relatie tussen subjectieve levensverwachting en sterfte blijft bestaan nadat rekening is gehouden is met andere factoren waarvan bekend is dat ze sterfte voorspellen, zoals gezondheid, ziekten en sociaal-economische status (Mirowsky, 1999; Mirowsky & Ross, 2000).

Om subjectieve levensverwachting van de oudere werknemers in kaart te brengen, werden hierover twee vragen in het onderzoek van 2001 gesteld. Aan de werknemers werd eerst gevraagd om op een vijfpuntenschaal aan te geven hoe groot men de kans acht om ouder dan 75 jaar te worden. Later in de vragenlijst werd hen gevraagd te reageren op de stelling "Ik acht de kans groot dat ik de leeftijd van 90 zal bereiken". Op basis van deze twee vragen werd een maat voor subjectieve levensverwachting ontwikkeld. De schaal loopt van 1 tot 5, waarbij hogere waarden duiden op een langere tijdshorizon.

Resultaten

Tabel 1 toont de pensioenintenties van oudere werknemers met een lage, een gemiddelde en een

hoge subjectieve levensverwachting. Ruim 80 procent van de oudere werknemers was in 2001 van plan om te stoppen voor de officiële pensioenleeftijd van 65 jaar en 21 procent wilde doorwerken na de gangbare vroeg-pensioenleeftijd van 61 jaar. Uit de tabel komt duidelijk naar voren dat oudere werknemers meer geneigd zijn om langer door te werken naarmate de door hen gepercipieerde tijdshorizon langer is. Van de werknemers met een hoge subjectieve levensverwachting wil bijna een derde doorwerken na de vroeg-pensioenleeftijd en 14 procent tot 65 jaar. Tegen respectievelijk 9 en 2 procent van de werknemers met een lage subjectieve levensverwachting.¹

Van de werknemers werden niet alleen de pensioenintenties in 2001 geregistreerd. Ook is bekend of men tussen 2001 en 2007 stopte met werken en indien ja, wanneer precies. Zes op de tien oudere werknemers ging tussen 2001 en 2007 met (vervroegd) pensioen. Een confrontatie van pensioenintenties en feitelijke pensionering maakt duidelijk dat er een aanzienlijke discrepantie kan liggen tussen plannen en gedrag. De resultaten suggereren dat het merendeel van de werknemers eerder stopt dan gepland. Gemiddeld is sprake van een vervroeging in de orde van 1,6 jaar. Het is opmerkelijk dat er geen relatie is tussen de timing van pensionering

en de subjectieve levensverwachting. Werknemers die verwachten langer te leven zijn wel meer geneigd om langer door te werken, maar doen dat uiteindelijk niet.

Conclusie

In de politieke discussie in Nederland rondom stoppen met werken, wordt bij herhaling verwezen naar de sterke stijging van de levensverwachting sinds de invoering van het staatspensioen (de AOW) in 1957. Er bestaat een duidelijke roep om de pensioenleeftijd meer in lijn te brengen met de gestegen levensverwachting. De resultaten van dit onderzoek maken duidelijk dat bij werknemers *zelf* levensverwachting ook een rol speelt bij de uittredebeslissing. Er is meer belangstelling voor langer doorwerken naarmate men verwacht ouder te worden. Of andersom gesteld, het idee dat er mogelijk weinig jaren resteren als gepensioneerd vergroot de populariteit van een vervroegd vertrek van de arbeidsmarkt. Er zijn echter geen aanwijzingen dat de subjectieve levensverwachting een rol speelt bij de uiteindelijke pensionering. Dat wil zeggen, werknemers die verwachten langer te leven stoppen uiteindelijk niet later. Dit duidt erop dat vooral de werknemers die lang denken te leven en lang

Tabel 1.
Subjectieve levensverwachting en pensioenintenties, 2001 (%)

	Subjectieve levensverwachting			Totaal
	Laag (korte tijdshorizon)	Midden	Hoog (lange tijdshorizon)	
Intentie om te stoppen met werken voor 65 jaar				
Ja	93	80	76	81
Misschien / weet nog niet	5	13	10	12
Nee	2	7	14	7
Totaal	100	100	100	100
Intentie om door te werken na de leeftijd van 61				
Nee, zeker niet	64	38	39	39
Nee, waarschijnlijk niet	17	24	16	23
Misschien	10	18	12	17
Ja, waarschijnlijk wel	6	13	19	13
Ja, zeker wel	3	8	14	8
Totaal	100	100	100	100
Geplande leeftijd van stoppen met werken	59,5	60,2	60,8	60,2
Aantal	90	1 401	130	1 621

willen doorwerken gehinderd worden in de realisatie van hun pensioenplannen. Het kan natuurlijk zijn dat oudere werknemers uit eigen beweging hun plannen bijstellen, daartoe gestimuleerd door aantrekkelijke uitredingsregelingen. Onderzoek naar de mate van vrijwilligheid van de pensionering (Szinovacz & Davey, 2005; van Solinge & Henkens, 2007) maakt echter duidelijk dat er op de werkvloer vaak druk op werknemers wordt uitgeoefend om te vertrekken.

De resultaten van deze studie suggereren dat oudere werknemers in Nederland ideeën over hun levensduur betrekken bij de pensioenplanning. Als de levensverwachting stijgt, neemt naar verwachting ook de bereidheid om langer door te werken toe. Prognoses wijzen in de richting van een stijging van de levensverwachting op 65-jarige leeftijd in de orde van een maand per kalenderjaar. De vraag is of het grote publiek hierover goed geïnformeerd is. Kennis van het feit dat individuen op 65-jarige leeftijd gemiddeld nog 20 jaar voor de boeg hebben kan een stimulans vormen om tot op hogere leeftijd op de arbeidsmarkt actief te zijn.

Hanna van Solinge
Kène Henkens
NIDI en Universiteit van Tilburg

Noot

1. Om na te gaan of de geconstateerde samenhang berust op een schijnverband zijn analyses uitgevoerd waarbij is

gecontroleerd voor achterliggende factoren (zoals gezondheid, sociaal-economische status en burgerlijke staat) waarvan bekend is dat zij zowel van invloed zijn op de levensverwachting als op pensioenbeslissingen. In deze analyses bleven de conclusies uit tabel 1 overeind.

Bibliografie

- Henkens, K., Van Dalen, H. & van Solinge, H. 2009. *De vervagende grenzen tussen werk en pensioen. Over doorwerkers, doorstarters en berintreders*. Amsterdam: KNAW Press.
- Mirowsky, J. 1999. Subjective life expectancy in the US: correspondence to actuarial estimates by age, sex and race. *Social Science & Medicine*, 49 (7), 967-979.
- Mirowsky, J. & Ross, C.E. 2000. Socio-economic status and subjective life expectancy. *Social Psychology Quarterly*, 63 (2), 133-151.
- Siegel, M., Bradley, E.H. & Kasl, S.V. 2003. Self-Rated Life Expectancy as a Predictor of Mortality: Evidence from the HRS and AHEAD Surveys. *Gerontology*, 49 (4), 265-271.
- Szinovacz, M.E. & Davey, A. 2005. Predictors of perceptions of involuntary retirement. *The Gerontologist*, 45 (1), 26-35.
- Van Doorn, C. & Kasl, S.V. 1998. Can parental longevity and self-rated life expectancy predict mortality among older persons? Results from an Australian cohort. *Journal of Gerontology: Social Science*, 53B (1), 28-34.
- van Solinge, H. & Henkens, K. 2007. Involuntary retirement. The role of restrictive circumstances, timing and social embeddedness. *Journal of Gerontology: Social Science*, 62B (5), 295-303.